

Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. д. н. Димитър Радев- преподавател по Обща теория на
правото в Юридическия факултет на УНСС

Със Заповед на Ректора на Софийския Университет „Св. Кл. Охридски“ съм определен за член на научното жури в конкурса за доцент в професионалното направление 3.6. Право (Обща теория на правото), като с решение на научното жури съм определен да изготвя рецензия.

В конкурса за доцент за нуждите на Юридическия факултет на Софийския Университет „Св. Кл. Охридски“ единствен кандидат се явява г-н Симеон Ефимов Гройсман. Същият е роден на 09.10.1987г. и от 2012г. заема позицията на главен асистент по Обща теория на правото в Юридическия факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“. Същевременно от м. юни 2016г. той е и адвокат в Софийската адвокатска колегия. От 2015г. е доктор по право по научната специалност Теория на държавата и правото. Политически и правни учения. Темата на дисертационния му труд е била „Морал и юридическа валидност според съвременния правен позитивизъм“.

В конкурса за доцент г-н Гройсман е представил основно своята монография „Право и власт. От неограничената държава до постмодерното върховенство на правата“, изд. Сиела, 2020г., като същевременно е представил и още една монография и 11 на брой статии в научни списания, както и десетки статии в сборници. Повечето от научните статии са в непосредствена връзка с проблематиката на предложения за рецензиране научен труд, с който кандидатът участва в конкурса за доцент. Следователно, трудът му е естествено продължение на научните изследвания, научните усилия и анализи на г-н Гройсман, монографията не идва, така да се каже, „от нищото“.

Основният труд на кандидата „Право и власт“ се състои от 443 страници и включва въведение, седем глави и заключителни бележки. Най-общо трудът е посветен на връзката между правото и властта, като се проследява взаимовръзката както в исторически, но така също и в теоретико-правен, философски и държавноправен аспект. Трудът представлява сериозно, задълбочено и цялостно изследване на поставения проблем, като неслучайно авторът е проследил връзката между понятията от времето на неограничената държава до постмодерното върховенство на правата. Така поставен въпросът, сам по себе си говори за оригинално, творческо мислене на кандидата, защото той е начертал една логическа и научна верига от гледна точка на Общата теория на правото. Този факт говори за логическото, системно, подредено и аналитично мислене

на кандидата, което си е проличало и в самото изложение в отделните глави на труда , а и изобщо в цялостното представяне на книгата.

Първа глава от труда е посветена на методологическата основа на изследването, като авторът се спира на съотношението между общата теория на правото и философията на правото. Според автора, Общата теория на правото е познание за правните системи. Според него Общата теория на правото формулира изводи, които са приложими за различните правни системи ,а философията на правото е абстрактно-философско познание за анализа на взаимоотношенията между действащите правни системи. Тоест философията на правото третира главно въпроса за идеите в правото, а общата теория на правото разглежда въпроса и за прилагането на тези идеи.

Авторът се спира и на т. нар.“ юридически метод“, който се дефинира от него още и като правно-догматичен метод и който служи за обяснение за функционирането на правото. Юридическият метод е насочен повече към практическото правоприлагане- източник на правото, правна норма, правен принцип и т.н. Този метод, според автора, е метод на правен анализ, който е част от юридическия позитивизъм. Оттук авторът успешно прави връзката на този метод с проблема за властта, тъй като юридическият позитивизъм не би могъл да се разглежда абстрактно, откъснато, идеално, а винаги във връзка с официалния източник на правото, а именно властта.

Глава втора от труда е посветена на властта. Авторът разглежда различни интерпретации относно дефиницията за понятието власт. От особена важност е оригиналната идея за разделянето на властта на фактическа и нормативна. По този начин г-н Гройсман свързва властта с правото, с нормата, с правното съдържание, с юридическото разбиране за властта, а не само неговото социологическо, историческо или политологическо. За юриста от особена важност е нормативната власт, или както авторът се е изразил „нормативните власти“. Нормативни са тези власти, които възникват в резултат на предписанията на една нормативна система и имат за последица на своето упражняване възникването на нормативни задължения за поведение. Властта е конкретна възможност да се застави адресатът да се подчинява. Докато фактическата власт е реалната възможност на един правен субект да въздейства върху поведението на друг. Фактическата власт, обаче, не бива да се игнорира в правото, защото тя съществува в някои правни системи, а така също главно и най-вече в гражданското право се говори за фактическа власт, но тогава тази власт се отнася до вещноправните отношения. Затова правилно авторът е отбелязал, че правото регулира определени фактически власти, за да създаде гарантиращи правни власти.

Глава трета е посветена на двете значения на властта- властта като сила и властта като авторитет. Авторът е проследил съотношението между двете понятия в исторически контекст, а така също е интерпретирал тези понятия , като е вложил свои собствени разсъждения относно разбирането за силата и авторитета на властта. Всъщност, този въпрос е продължение на темата за фактическите и нормативните власти. Силата е характерна главно за фактическите власти, докато за нормативните власти е характерно понятието *authotity*. Авторът правилно е подчертал ,че от езикова гледна точка на български е трудно да се предаде съотношението между *power* и *authority*. Той е разгледал и историческото развитие и историческата еволюция между двете понятия, като в този смисъл е показал завидна както правна, така и обща култура, която включва широки познания в областта на историята, философията, социологията.

Останалите глави от монографията да посветени главно и почти изцяло на чисто правната проблематика, тоест включват въпроси и теми из областта на класическата обща теория на правото и на философията на правото. Авторът твърде сполучливо е дефинирал някои основни

правни понятия като правна норма, правен ред, правоотношение, правна система и др. Тези дефиниции са дадени и формулирани във връзка с основната теза на труда, а именно да се докаже връзката между правото и държавата в контекста на развитието и на едното, и на другото понятие.

Кандидатът е дал аналитична преценка на различните разбирания за понятието за право. Според него съществуват две базови разбирания за правото: аксиологическо и инструментално.

Към аксиологическото разбиране той включва главно класическата философия на правото, която се основава на теорията за естественото право, чиито представители у нас са проф. Цеко Торбов и Поповилиев. Към инструменталното разбиране за правото авторът включва ученията на Йелинек, Йеринг и Келзен. С последното- относно учението на Келзен- не бихме могли да се съгласим, тъй като според нас учението на Келзен е напълно самостоятелно и то не може да бъде пришивано, така да се каже, към никое разбиране, доктрина, учение или теория. Нормативното учение или нормативната доктрина на Ханс Келзен, е философски нормативизъм, не е инструментално разбиране, доколкото под инструментално разбиране третираме тези учения, които възприемат правото като средство за постигането на определени цели, а това, неизменно води до подценяване на самото право, до свеждането му до един регистратор на събития, до система, която просто регистрира едни отношения, които, така или иначе, се развиват и без него в социалното пространство. Но това, че примерно рецензентът не е съгласен с дадена оценка не означава, че авторът греша, а рецензентът е прав, защото тук важи правилото за научната свобода, за автономното научно и творческо волеизявление. Казаното, в този смисъл, съвсем не трябва да се възприема като критика, а просто е част от една научна дискусия, от един културно-научен спор, който винаги е съществувал между правниците.

Според автора инструменталното разбиране представя правото като система от властнически предписания, чието прилагане се гарантира от единен център. В този смисъл интерес представлява мнението на автора, че той дава примат, изглежда, на понятието предписание, отколкото на понятието норма. И тук би могло да се спори, доколкото норма означава нещо нормално, правилно, съразмерно, разумно, справедливо. Нормата е един стандарт, мащаб на поведение, а предписанието е нещо, което се включва към нормата. Предписанието, до известна степен, според нас, принизява правото, свежда го до съвкупност от заповеди, а не от правила. нормата е по-близо до правилото, а предписанието е по-близо до заповедта.

В монографията авторът детайлно, аналитично и задълбочено е разгледал проблемите на суверенитета, на правния ред, на ролята на властта като създател на право, на понятието за основна норма и редица други, които са във връзка с главната тема на труда. Тези разсъждения са дадени на правилен юридически език, задълбочени са по своя характер и разкриват богатата както обща, така и правна култура на кандидата. Авторът се е спряло и на ролята на съда като създател на това, което авторът нарича „правно предписание“, а не правна норма. Но това, както вече отбелязахме, е спорен въпрос и едва ли ние ще го разрешим, а именно - дали се касае до правно предписание или до правна норма. В този смисъл, г-н Гройсман е разгледал и темата за валидността- една голяма тема в правото- като е анализирал различните разбирания, но е дал и своето мнение по въпроса, което е сторил разумно и аргументирано.

В труда са разгледани и въпросите на субективното право и правните задължения. Авторът разглежда субективните права като част от властовото понятие. Според него чрез субективните права желаните от правния ред фактически власти получават институционализация като валидни правни предписания.

В монографията се застъпва мнението, че субективното право е овластена воля. Според автора всяка субективно право представлява власт, която се гарантира от правния ред. Авторът се е аргументирал подробно и в този смисъл в защита на своето научно мнение.

Главните приноси моменти на произведението се свеждат до следното :

1. Представеният труд разглежда отношението „право-власт“, като използва понятията на общата теория на правото и на философията на правото. Главният извод, който авторът прави, е, че властта следва да се ограничи в определени граници, фиксирани от правото и че всъщност в това отношение водещо място има правото, а не властта.
2. Науката Обща теория на правото търси формулирането на изводи и заключения, които са приложими за различни правни системи, а така също са приложими и за отделните отраслови правни науки. Същевременно авторът са задълбочава да изследва какво е понятието „право“, което обединява в крайна сметка както правните системи, така и правните отрасли.
3. Авторът прави разлика между общата теория на правото и философията на правото, като е наблегнал на факта, че философията на правото и по-абстрактно знание, което е чуждо на позитивизма и правната емпирия.
4. За първи път в нашата правна литература се прави критичен и подробен анализ на т. нар. „либертарно-юридическа“ теория на Нерсесянц. Същата служи за главен център, който посочва възможността за формулирането на различни властнически правни понятия. В този смисъл, авторът дори ревизира теорията на Нерсесянц, тъй като според него правният ред се обяснява чрез отношението му към властта.
5. Кандидатът говори в труда си за правото като властови ред, но не се е ограничил само с тази дефиниция, а е разгърнал мисълта си до извода, че правото е и средство за ограничаването на властта. Един от тези начини за ограничаването на властта е принципът на легалността. Г-н Гройсман подробно се е спрял на този принцип, като е разгледал както съществуващите теоретични възгледи, така е и дал своята оценка за това понятие.
6. Важен момент в труда е и третирането на властта в нейните два смисъла- като сила и като авторитет. В немската литература това се разграничава като първична сила и правни средства за изразяване на тази сила. Затова в немския език са налице два израза за – специално- държавната власт- едното понятие показва първичната, генетичната, естествената сила, другото- подчертава правната организация, правната обвързаност на тази сила. В този смисъл, трудът би спечелил от това, ако авторът бе анализирал и този проблем според немските представители на държавно-правната наука.
7. Приносен момент в монографията представлява и разглеждането на „трите исторически епохи на правото“. На тази основа авторът говори за два главни, два съществени възгледа за правото- аксиологически и инструментален. Според аксиологическото разбиране правото е ограничител на властта, а според инструменталното разбиране, правото е вид технология за упражняване на властта. Това е нов момент в правната доктрина. Разбира се, върху него може да се спори, на според нас, трябва да се даде примат на научната свобода пред стеснените рамки на съществуващите учения, които понякога се повтарят да степен на баналност в правната литература. Затова, авторът заслужава поздравления за новаторското мислене и новаторския подход.
8. Особено внимание заслужава третирането на темата за правото и суверенитета. Авторът говори за „постепенен залез“ на понятието за суверенната власт, която води до правен абсолютизъм. Тоест кандидатът набляга на факта, че правото не е само продукт на властническото волеизявление, но и на всеобщите принципи, разбирания, идеи, различни възгледи, включително и на морала. Така се разширява стесненото разбиране за правото

и се възприема един по-широк и по-либерален и философски поглед върху създаването на правото.

9. Специално внимание в труда е отделено и на въпроса за основната норма. В този смисъл авторът прави цялостен анализ на „Чистото учение за правото“ на Келзен, като се прави изводът, че учението на Келзен е „върхов момент в модерното мислене за правото“. Особено място авторът е отделил на стъпаловидния строеж на правото, на понятието за юридическата сила и на ролята на тази сила за обосноваването на основната норма. Според автора основната норма е универсален правен отговор за връзката между право и факт, а така също и тази между право и власт.
10. По отношение на понятието „източник на правото“ , авторът защитава възгледа, че е възможен властнически и невластнически източници на правото, като в този смисъл, той е и прецизирал дефиницията на понятието „източник на правото“.
11. В монографията е отделено място и з т.нар. „мъртви норми“, които са такива правни норми, загубили своята приложимост, въпреки наличието на тяхната формална валидност. По този начин авторът е разграничил формалната валидност от съществуващата, действителната валидност.
12. В труда са посочени основните характеристики на понятието „субективно право“ и то през призмата на въпроса за властта. Субективните права за разделени на такива ,които имат характера на нормативни власти и на такива, които имат чисто властнически характер. Тоест едните произхождат чисто от правната норма, докато другите имат за корен и властта.
13. Специално място в труда е отделено и на понятието за правния ред. Това е напълно разбираемо, тъй като нашата правна литература преодоля или поне и на път да преодолее старото разбиране за съществуването на правна система , но не и на правен ред. Правният ред е проекция на правната норма, макар този извод да не така убедително застъпен в труда, въпреки това заслужава внимание аргументираното и самостоятелно мислене на автора относно понятието за правния ред.

Могат да се посочат и някои слабости на труда . Например, авторът е могъл да направи по-задълбочена и ярко открояваща се връзка между право и власт. На моменти се къса нишката на тази връзка, не е достатъчно добре акцентирано върху главното, същественото. Не е изведен един основен извод, може би, това е оставено за читателя. При една монография би трябвало по-ярко да присъства основната теза на автора, която да преминава като основна нишка, така да се каже, през целия труд. По този начин, едно изследване се отличава от един учебник примерно, при последния- авторът- който и да е той- написва всичко каквото знае за всички явления- и право, и държава, и власт, и свобода, и ценности, за които е доста модерно да се пише напоследък.

Г-н Гройсман е могъл, също така, повече място да отдели на ролята на съда и на съдебната практика за създаването на правни норми. Съдът също е част от властта, макар и със своите особености. Ако говорим за чисто юридическа власт, съдът, в този смисъл, е най—чистата юридическа власт, той е еманация на правото в неговия приложен, емпиричен , но така също и в правотворчески смисъл. Съдът, от наша гледна точка, не е само правоприложител, но и правосъздател.

Също така: относно Келзеновата доктрина, според нас, то би следвало да се третира като самостоятелно учение , а не наред с другите или като част от това, което авторът нарича „инструментално разбиране“ за правото.

Въпреки тези не особено съществени слабости, считам, че трудът е написан на висок правен език, издава отличен стил на автора, неговата богата обща и правна култура, задълбочена и проникновена мисъл, аналитичност, свобода на изразяване и отстояване на своите възгледи. Това е гаранция за бъдещи творчески успехи на автора. Идеята на труда би могла да се разшири с едно бъдещо изследване върху ролята на невластовите субекти за създаването на правото и изобщо да се постави и отговори на въпроса: възможно ли е тези субекти да създават право ?

Става дума за значението на частното право и на частноправните субекти при правоотношенията и дали в процеса на тези правоотношения не се стига до създаване на право-например договорите в гражданското право, корпоративните норми и др. ,които имат все по-голямо значение главно в правоприлагането. Въпросът е дали тези невластови субекти са призвани да създават право, а не само да го прилагат?

Кандидатът отговаря и на формалните изисквания за участието в конкурса, така както се посочени изискванията на закона. От тази гледна точка и ведно с творческото постижение в труда, са налице всички законови предпоставки за получаването на академичната длъжност доцент по Обща теория на правото.

Г-н Гройсман има и опит като преподавател, което не е без значение. Същият води занятия по Обща теория на правото в Юридическия факултет на Софийския Университет „Св. Кл. Охридски“. Той е и действащ адвокат, следователно притежава е необходимите практически знания и опит, познава съдебната практика и правоприлагане. Това е от значение за култивирането у юриста не само на чисто академични, но и правоприложни и правораздавателни знания. По този начин се съчетават науката с практиката, защото правото, освен наука, доктрина, знание, е и професия.

Кандидат владее и чужди езици, необходими за всеки един учен- английски, руски, италиански, немски. Явно знанията на тези езици е обогатило неговата култура, а така също е допринесло за проучването и анализирането на съответната правна литература .В тази връзка, ще отбележа, че цитираните автори и източници са коректно застъпени и позоваването на тях е напълно уместно и обосновано.

На основата на изложеното и на представения от кандидата научен труд, както и допълнителните научни статии, считам, че са налице законовите изисквания съгласно Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото прилагане и предлагам на почитаемото научно жури г-н Симеон Ефимов Гройсман да получи академичната длъжност доцент по Обща теория на правото в Юридическия факултет на Софийския Университет „Св. Кл. Охридски“.

19.10.20.

рецензент:

Проф. д. н. Димитър Радев